

נודיה לך לעולם / תהילים פרק ע"ט

שאול יונתן וינגורט

הגויים מטמאים את ההיכל, מחרפים את ה', והורגים את עבדי ה' וחסידיהו, אך אנו מודים לה' לעולם, ומספרים תהילתו לדור ודור. גם כאשר הכל טוב מסביב, וגם כאשר הכל נראה רע – בכל דור אנו מודים לה' ומהללים אותו.

מול הכותרת: מזמור לאסף, עולות שתי שאלות פשוטות בקריאת המזמור: (א) רוב המזמור הוא "קינה" על הגויים שבאו לירושלים, וכיצד ניתן לכנותו "מזמור"? ובלשון רש"י (קידושין לא, ב): "מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו', קינה לאסף מיבעי ליה!". (ב) מה הקשר בין אסף לחורבן ירושלים? והרי הוא היה מהמשוררים אצל דוד המלך (דבה"א טז, ז), וראה את בניין המקדש (דבה"א כה, ב) ולא את חורבנו!

נראה, כי המזמור של אסף בא לידי ביטוי בסופו של המזמור: וְאַנְחֵנו עִמָּךְ וְצֹאן מְרֵעִיתְךָ, נֹדְהָ לְךָ לְעוֹלָם, לְדֹר וָדֹר נִסְפֵר תְּהִלָּתְךָ. מזמור זה הוא מזמור נכון גם לעתיד. אין זו הודיה חד פעמית, אלא הודיה לעולם, ואין זו תהילה של דור אחד, אלא גם תהילה של דור נוסף. ההודיה והתהילה במזמור אינן רק של דור הבניין, אלא גם של דור החורבן – וגם כאשר קשה מאוד, אנחנו נודה ונהלל.

שני חלקים במזמור שלנו:

החלק הראשון (א"ז. 65 מילים) מתאר את החורבן: אֱ-לֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתְךָ, טָמְאוּ אֶת הַיְכָל קִדְשְׁךָ, שָׁמוּ אֶת יְרוּשָׁלַם לְעֵיִם. נִתְּנוּ אֶת נְבִלַת עַבְדֶיךָ מֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם, בְּשֵׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ אֶרֶץ. שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִין קוֹבֵר. הֵיִינוּ חֲרָפָה לְשַׁכְנֵינוּ, לְעַג וְקָלַס לְסַבִּיבוֹתֵינוּ. וְנוֹסַפְתָּ לְתִיאוֹר זֶה הַזְעָקָה: עַד מָה ה' תִּאֲנַף לְנִצָּחַ, תִּבְעַר כְּמוֹ אֵשׁ קִנְאָתְךָ. שָׁפַךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ, וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְוֵהוּ הַשָּׁמַיִם.

(א) מזמור לאסף,

אֱ-לֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתְךָ, טָמְאוּ אֶת הַיְכָל קִדְשְׁךָ, שָׁמוּ אֶת יְרוּשָׁלַם לְעֵיִם.

(ב) נִתְּנוּ אֶת נְבִלַת עַבְדֶיךָ מֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם, בְּשֵׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ אֶרֶץ.

(ג) שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִין קוֹבֵר.

(ד) הֵיִינוּ חֲרָפָה לְשַׁכְנֵינוּ, לְעַג וְקָלַס לְסַבִּיבוֹתֵינוּ.

(ה) עַד מָה ה' תִּאֲנַף לְנִצָּחַ, תִּבְעַר כְּמוֹ אֵשׁ קִנְאָתְךָ.

(ו) שָׁפַךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ,

וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ.

(ז) כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְוֵהוּ הַשָּׁמַיִם.

(ח) אֵל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲזוֹת רֵאשִׁינִים,

מִהַר יִקְדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דְלוֹנוּ מְאֹד.

(ט) עֲזֵרנוּ אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַר כְּבוֹד שִׁמְךָ,

וְהִצִּילנוּ וְכִפֵּר עַל חַטָּאתֵינוּ לְמַעַן שִׁמְךָ.

החלק השני (חיג. 65 מילים) הוא הבקשה לעזרה והצלה ולנקמה בגויים: אל תזכר לנו עונת ראשנים, מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך, והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. למה יאמרו הגוים איה אלהיהם, יודע (בגיים) בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוף. תבוא לפניך אנקת אסיר, כגדל זרועך הותר בני תמותה. והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם, חרפתם אשר חרפוך אדני. סיומו של המזמור מחזיר אותנו להודיה ותהילה: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדר ודר נספר תהלתך.

מתי זקוקים למזמור זה? מתי שרואים את החורבן, וכאשר השכנים מחרפים את ה'.

ואכן, שימוש במזמור זה נעשה בימי חזקיהו המלך, אז הוא ביקש מבני אסף לשיר משירי אסף (דה"ב כט, ל): ויאמר יחזקיהו המלך והשרים ללויים: להלל לה' בדברי דויד ואסף החזה, ויהללו עד לשמחה ויקדו וישתחוו. נראה, כי בימי חזקיהו נעשה פעמיים שימוש במזמור נבואי זה.

בתחילת מלכותו הוא קרא ללוויים (דה"ב כט, ה"א): ויאמר להם: שמעונוי הלויים, עתה התקדשו וקדשו את בית ה' אלהי אבותיכם, והוציאו את הנדה מן הקדש. כי מעלו אבותינו, ועשו הרע בעיני ה' אלהינו, ועזבוהו ויסבו פניהם ממשפן ה' ויתנו ערף. גם סגרו דלתות האולם, ויכסו את הנרות, וקטרת לא הקטירו, ועלה לא העלו בקדש לאלהי ישראל. ויהי קצף ה' על יהודה וירושלם, ויתנם [לזעוה] [לזועה] לשמה ולשרקה, כאשר אתם ראים בעיניכם. והנה נפלו אבותינו בחרב, ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת. עתה עם לבבי לכרות ברית לה' אלהי ישראל, וישב ממנו חרון אפו. בני, עתה אל תשלו, כי בכם בחר ה' לעמד לפניו לשרתו, ולהיות לו משרתים ומקטרים. בין הלוויים ששמעו את דברי חזקיהו היו: ומן בני אסף זכריהו ומתנניהו. ועל הלוויים נאמר שם: ויאספו את אחיהם ויתקדשו, ויבאו כמצות המלך בדברי ה', לטהר בית ה'. לא לחינם נתבקשו בשעת טיהור המקדש לשיר משירי אסף, שכן נתקיים מה שנאמר במזמור שלנו: אלהים באו גוים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך, שמו את ירושלם לעיים. נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ. שפכו דמם כמים סביבות ירושלם ואין קובר.

כמו כן, בימי חזקיהו התרחש נס, ובמקום בו: היינו חרפה לשכנינו, לעג וקלס לסביבותינו, התקיימה הקריאה: עד מה ה' תאנף לנצח, תבער כמו אש קנאתך. שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעו, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו. פי אכל את יעקב ואת נוהו השמו וגו'. למה יאמרו הגוים איה אלהיהם, יודע (בגיים) בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוף. תבוא לפניך אנקת אסיר, כגדל זרועך הותר בני תמותה. והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם, חרפתם אשר חרפוך אדני.

מסופר על יואח בן אסף שיצא מטעמו של חזקיהו כדי לשוחח עם רבשקה,

(י) למה יאמרו הגוים איה אלהיהם, יודע (בגיים) בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוף.

(יא) תבוא לפניך אנקת אסיר, כגדל זרועך הותר בני תמותה.

(יב) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם, חרפתם אשר חרפוך אדני.

(יג) ואנחנו עמך וצאן מרעיתך, נודה לך לעולם, לדר ודר נספר תהלתך.

השליח של מלך אשור (מל"ב יח, יט-לז): ויאמר אליהם רבשקה: אמרו נא אל חזקיהו, כה אמר המלך הגדול מלך אשור, מה הבטחון הזה אשר בטחת? וגו' וכי תאמרון אלי: אל ה' אלהינו בטחנו, הלוא הוא אשר הסיר חזקיהו את במתיו ואת מזבחתיו, ויאמר ליהודה ולירושלם: לפני המזבח הזה תשתחוו בירושלם. וגו' ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסית אתכם לאמר: ה' יצילנו. ההצל הצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור. איה אלהי חמת וארפר, איה אלהי ספרונים הנע ועוה, כי הצילו את שמרון מדי. מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מדי, כי יציל ה' את ירושלם מדי? וגו' ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושכנא הספר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים, ויגדו לו דברי רבשקה.

חזקיהו שמע את דברי החרפה הללו קרע את בגדיו, וכך מסופר (דה"ב יט, א-ה): ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית ה'. וישלח את אליקים אשר על הבית ושכנא הספר ואת זקני הפהנים מתכסים בשקים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ. ויאמרו אליו: כה אמר חזקיהו, יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה, כי באו בני ער משבר וכח אין ללדה. אולי ישמע ה' אלהיך את כל דברי רבשקה אשר שלחו מלך אשור אנניו לחרף אלהים חי, והוכיח בדברים אשר שמע ה' אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה.

כמענה לבקשת חזקיהו ענה ישעיהו: כה תאמרון אל אנניכם: כה אמר ה', אל תירא מפני הדברים אשר שמעת, אשר גדפו נערי מלך אשור אתי. הנני נתן בו רוח ושמע שמועה ושב לארצו, והפלתיו בחרב בארצו. ואולם, חרפות רבשקה לא הסתיימו, וכך הוא אמר: כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה לאמר, אל ישאף אלהיך אשר אתה בטח בו לאמר, לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור. הנה אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם, ואתה תנצל?! ההצילו אתם אלהי הגוים אשר שחתו אבותי, את גוון ואת חרן ורצף ובני עדן אשר בתלאשור. איו מלך חמת ומלך ארפר ומלך לעיר ספרונים הנע ועוה. כאשר שמע חזקיהו את החירופים הללו, נאמר: (מל"ב יט, יד-): ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם, ויעל בית ה', ויפרשהו חזקיהו לפני ה'. ויתפלל חזקיהו לפני ה' ויאמר: ה' אלהי ישראל ישב הכרבים, אתה הוא אלהים לבדה לכל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ. הטה ה' אונה ושמע, פקח ה' עיניך וראה, ושמע את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חי. אמנם ה' החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם. ונתנו את אלהיהם באש, כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדו. ועתה ה' אלהינו, הושיענו נא מידו, וידעו כל ממלכות הארץ, כי אתה ה' אלהים לבדה.

החרפות של רבשקה מתאימות לדברי המזמור: היינו חרפה לשכנינו, לעג וקלס לסביבותינו וגו'. שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעו, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו. כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו וגו'. למה יאמרו הגוים איה אלהיהם, יודע (בגיים) בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוף. תבוא לפניך אנקת אסיר, כגדל זרועך הותר בני תמותה. והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם, חרפתם אשר חרפוה אנני.

ואכן, בשערי ירושלים היה נס גדול עם מחנה אשור שצרו על ירושלים (מל"ב יט, לה): וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא, וַיֵּצֵא מֶלֶךְ ה' וַיֵּךְ בְּמַחֲנֵה אֲשׁוּר מֵאֶה שְׁמוֹנִים וַחֲמֵשָׁה אֲלֶף, וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַהֲנֵה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים.

<<<

ייתכן, שהעיון במזמור זה נותן פרשנות לאגדה במסכת קידושין (לא, ב): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כְּגוֹן אַבְיָמִי בְּרִי קַיִים מְצוֹת כִּיבוֹד. חֲמֵשָׁה בְּנֵי סְמִיכֵי הָיָה לִיה לְאַבְיָמִי בְּחַיֵּי אָבִיו, וְכִי הָיָה אֲתָא רַבִּי אֲבָהוּ קָרִי אַבְבָּא, רְהִיט וְאַזְזִיל וּפְתַח לִיה, וְאָמַר: אֵין, אֵין, עַד דְּמָטְאֵי הָתָם. יוֹמָא חַד, אָמַר לִיה: אֲשַׁקְיִין מֵיָא, אֲדַאֲיִיתִי לִיה – נִמְנָם, גָּחִין קָאֵי עָלִיה עַד דְּאִיתְעַר. אִיסְתִּיעָא מִלְּתִיה, וְדַרְשׁ אַבְיָמִי: מְזֻמּוֹר לְאַסְפָּה וְתַרְגוּם: אִמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כְּגוֹן אַבְיָמִי בְּנֵי קַיִים מְצוֹת כִּיבוֹד. חֲמִישָׁה בְּנִים סְמוּכִים הָיוּ לוֹ לְאַבְיָמִי בְּחַיֵּי אָבִיו, וְכַאֲשֶׁר הָיָה מְגִיעַ רַבִּי אֲבָהוּ וְקוֹרָא בְּדַלְתָּ, רִץ (אַבְיָמִי) וְהֵלֵךְ וּפְתַח לוֹ, וְאָמַר: כֵּן, כֵּן, עַד שִׁיגִיעַ לְשֵׁם. יוֹם אַחַד, אִמַר לוֹ (רַבִּי אֲבָהוּ): הַשְׁקִינִי מֵיָם, עַד שֶׁהֵבִיא (אַבְיָמִי) לוֹ – נִמְנָם (רַבִּי אֲבָהוּ). גַּחֲזוּ, עֲמַד (אַבְיָמִי) עָלָיו עַד שֶׁהִתְעוֹרַר. הַסְתִּיעַ הַדְּבַר, וְדַרְשׁ אַבְיָמִי: מְזֻמּוֹר לְאַסְפָּה.

רש"י מביא מפרשים, "שמקרא זה לברו דרש: מזמור לאספא אלהים באו גוים בנחלתך וגו', קינה לאספא מיבעי ליה?! ודרש כך: שאמר אספא שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבביתו, ומתוך כך הותר פליטה בישראל, שאלמלא כך לא נשתיר משונאי ישראל שריד, וכן הוא אומר (איכה ד, יא): כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון". אמנם, קשה לפירוש זה, מדוע דווקא בזמן כיבוד אביו עלתה לו דרשה זו.

על פי העיון שלנו, ייתכן שסופו של המזמור – שהוא המזמור בפרק זה – האיר לו: לְדֹר וְדֹר נִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ. סיפור התהילה וההודיה הוא גם בזמנים קשים, וגם כאשר אביו נרדם, והוא לא יכול לקיים כיבוד אב בצורה פשוטה ולהשקותו – הרי זה חלק ממצות כיבוד אב, והוא נשאר לעמוד עליו עד שיתעורר. בדומה, גם נראה כאילו ה' ישן, ונראה חורבן העיר בכל מקום, עד שעבדי ה' וחסידיו מתים – עדיין נודה לך ונספר תהלתך.

להאזנה לשיעור על פרק ע"ט:

peneyhamenora.com/tehilim/79

או חפשו באפליקציות הפורדקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

